Kovacsicsné Nagy Katalin

Egy majdnem elfelejtett kriminálstatisztikus, Jekelfalussy József*

Rövid élet- és pályarajz

A magyar kriminálstatisztika történetére vonatkozó tanulmányokat olvasva Jekelfalussy nevével nem találkozunk, talán mert nem kriminálstatisztikus volt. A magyar statisztikai tudomány történetében ő volt az utolsó polihisztor. Sokoldalú és kimagasló intellektusát mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy a statisztika szinte minden ágában olyan jelentős eredményeket ért el, amelyek ma is követendő feladatokat jelentenek. Elég, ha a népszámlálásnál és a helységnévtárak szerkesztésénél bevezetett korszerűsítéseire, az 1895-ös mezőgazdasági összeírásra, a kormányjelentés intézményére, a cigányösszeírásra, továbbá A községek háztartása és pótadójuk címen megjelent nagyszabású felvételre, vagy az Országos Községi Törzskönyvbizottság megszervezésére utalok.

Jekelfalussy József 1849-ben született Rimaszombaton, előkelő nemesi családból. Ősei Kun László királytól kapták a Gölnicbányától a Hernádig terjedő hatalmas birtokot. Az érettségi megszerzése után beiratkozott joghallgatónak a budapesti Tudományegyetemre.

Egyetemi tanulmányaival párhuzamosan 1869-ben elhelyezkedett a Földművelés- ipar- és kereskedelemügyi Minisztérium statisztikai osztályán. Előmenetelét nagyban elősegítette, hogy részt vett az egyetem által rendezett statisztikai szaktanfolyamon, ahol Hunfalvy János, Keleti Károly, Konek Sándor, Beöthy Leó és más korabeli szaktekintélyek tartottak előadásokat. 1870 májusában e tanfolyam sikeres elvégzése után szakvizsgát tett. 1871 áprilisában nevezték ki gyakornoknak az akkor alakuló Országos Statisztikai Hivatalban.

Keleti Károly, a Hivatal igazgatója felismerte benne a jó képességu munkatársat, 1882-ben miniszteri titkárrá nevezte ki Jekelfalussyt, aki 1883 január 1-jétől az elnöki osztály vezetője, 1886-ban miniszteri osztálytanácsos, 1888-ban pedig az Országos Statisztikai Hivatal aligazgatója lett.

Fiatalon, 1888-ban levelező, majd 1892-től rendes tagjává választotta a Magyar Tudományos Akadémia. Jekelfalussy József Keleti Károly 1893-ben történt elhalálozása után lett a Statisztikai Hivatal igazgatója. Mindössze nyolc évig tölthette be az igazgatói tisztséget korai halála miatt – 51 éves korában, 1901. február 12-én hunyt el.

Jekelfalussy József a 19. század második felének kimagasló szereplője volt. Kora elismerte kiváló szervezőkészségét és sokoldalú tudományos munkásságát, ami nemcsak a 19. század polgárosodó társadalma számára nyújtott hasznos ismereteket, de napjaink társadalmi és gazda-

* Az MTA fennállásának 175. évfordulója alkalmából 2000. november 2-án „Fejezetek a magyar statisztikai tudományos gondolkodás történetéből" az Akadémián rendezett tudományos ülésen elhangzott előadás kriminálstatisztikai vonatkozású részlete.

sági kérdéseinek a megoldása szempontjából is. Társadalmi rangját mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy öt kérték fel az 1896. évi millenniumi kötet szerkesztésére.

Az ezredéves magyar állam és népe címen megjelent kötethez írott, a mának is szóló bevezetőjében a következőket írta:

„Ezer év dicsőségének fényében lép a magyar nemzet a művelt világ elé. Mit tett a leviharzott századok folyamán, minő hivatást végzett az európai népek családjában, milyen anyagi és szellemi polgárosodás birtokában kezdi meg az új, a második évezredet, szóval múltját és jelenét mintegy dióhéjba foglalni, legjellemzőbb vonásaiban és főeredményeiben feltüntetni, célja a jelen munkának... A haza szülötteinek összegezni akarja az ezer éves fejlődésnek eredményeit, hogy ápolja bennük a kegyeletet a múltak, s ébren tartsa, fokozza lelkesedésüket a jelen és jövő nagy nemzeti eszményei iránt. A külföldinek, a kit érdeklődése körünkbe hoz, viszont meg akarja könnyíteni, hogy nemzetünk ezer éves tevékenységét s mai nagy politikai és polgárosító szerepét megismerje s ez ismeret minél szorosabbra fűzze a rokonszenv és jóindulat kapcsait Magyarország és a külföld között."

Jekelfalussy bűnügyi statisztikai nézetei

Az igazságügyi statisztika fontosságára már Keleti Károly felhívta a figyelmet. Az 1871. évi 31. és 32. tc. a hazai bírósági szervezet szabályozásával, illetve az ugyanezen évi 33. tc. azáltal, hogy a kir. ügyészségek kötelességeként írta elő, hogy a statisztikai tanács által megállapított bűnügyi kimutatásokat szolgáltassák, lehetővé tette, hogy megindulhon a bírósági adatgyűjtés.

Az első jelentős eredmények e téren is Jekelfalussy nevéhez fűződnek, aki *Hazánk bűnügyi statisztikája 1873-1880* címen írt tanulmányában nemcsak arra vállalkozott, hogy a kiegyezés után létrehozott magyar statisztikai szolgálat első nyolc évének eredményeit értékelje, hanem máig tanulságos módon fogalmazza meg a bűnügyi statisztika szerepét a kormányzati munkában, amelyről a következőket írta:

„lehetővé teszi az igazságügyi kormányzatnak, hogy ellenőrizze a felügyelete alatt álló bíróságok szervezetének meg- vagy meg nem felelő voltát, és gyors vagy lassú működésüket, másrészt következéseket is enged vonni a fennálló törvények és szabályok hatására is".

Jekelfalussy József jól ismerte a Nemzetközi Statisztikai Kongresszusoknak a bűnügyi statisztikai adatok összehasonlítására vonatkozó határozatait. Felismerte a nemzetközi összehasonlítások fontosságát, de kifejtette azt is, hogy a bűnügyi statisztikai adatok összehasonlításánál elengedhetetlen az egyes országok törvénykezési szabályozásának az ismertetése, mert e nélkül, mint írja,

„képtelenség a különböző államok bűnügyi viszonyait összehasonlítani, még kevésbé pedig erkölcsi állapotaikra következtetést vonni".

Fent említett, *Hazánk bűnügyi statisztikája 1873-1880* című tanulmányában a bűnügyi statisztikai adatokat azért elemezte 1873-tól, mert korábbi adatok nem álltak rendelkezésére, az 1880. év pedig korszakhatárt jelentett abból a szempontból, hogy a büntetőjog kodifikációja miatt (lásd 1878. évi V. tc.) elkerülhetetlenné vált az adatgyűjtés nyomtatványainak a módosítása.

Jekelfalussy törvény- és hatóságtisztelő nézeteit fejezi ki, hogy a feljelentések számának emelkedésében a bíróság és a bírósági eljárás iránti bizalom kifejezését látja. A feljelentések számának növekedése mellett az ügyhátralék mégis csökkent, ami számára azt igazolja, hogy a bí-

róságok fontos hivatásuk tudatában megfelelnek a beléjük helyezett bizalomnak. A feljelentésekből vizsgálati eljárás elrendelése nélkül lezárt ügyek arányából (6,5 – 9,6%) arra a következtetésre jut, hogy a bíróságok

„céltudatos gonddal s óvatossággal járnak el".

A bűntett vagy a tettes „ki nem puhatolása" miatt megszüntetett eljárások arányáért (14,7-18,5%) a rendőrség szervezetlenségét és tájékozatlanságát okolja. (Megjegyzem: jó lenne, ha napjainkban is ilyen arányú ismeretlen tettes miatti megszüntetéssel számolhatnánk. Az elmúlt években 50% körül ingadozott, 1991-ben és 2000-ben meghaladta az 50%-ot az ismeretlen elkövetők aránya.)

Felismeri, hogy az alkalmazott statisztikai megfigyelés nem ad lehetőséget a vádlott személyek számának megállapítására, mivel a vizsgálati fogságban lévők száma nem csak az „előleges letartóztatásban" lévők számát tartalmazza, hanem az „első bírósági ítélet után a jogerőre emelkedésig tartó fogságban" lévők számát is. Ez a felismerés vezetett oda, hogy a századfordulón korszerűsített statisztikai megfigyelést már a másodfokú, jogerős ítéletekre építették.

Az elítéltek személyi adataiból bizonyítani akarja, hogy a nemzet, idézem:

„közmorál dolgában ha nem jobban, de semmi esetre sem áll rosszabbul mint bármely más állam."

Ennek igazolására a családi állapot, a foglalkozás, a műveltség és a vagyoni állapot adatait sorakoztatja fel. Megállapításainak megalapozottságát gyengíti, hogy – nyilván a megfelelő népességi adatok hiányában – nem alkalmaz specifikus kriminalitási arányszámokat, hanem csak megoszlási arányszámokat.

A foglalkozási adatokból keserűen állapítja meg a tisztviselők viszonylag magas arányát az elítéltek között. Mint írja:

„Ámde egészséges viszony-e az, hogy nálunk éppen a hosszas és fáradságos előkészületeket feltételező közszolgálati pálya nyújt legkevesebb anyagi biztosítékot, még a legszerényebb elélhetésre is?! Egészséges viszony-e az, hogy a társadalmi szokások oly magatartást, viselkedést és külső megjelenést követelnek a köztisztviselőtől, mintha foglalkozása számára fényes – vagy legalább megfelelő módot és eszközöket is biztosítana?! Egészséges viszony-e az, hogy pl. egy alantasabb tisztviselő, a kinek legalábbis tisztességes kabátban és fehérneműben kell hivatalában megjelenni, s nem bocsáthatja gyermekét sem mezítláb az iskolába: alig bír hivatala után annyi fizetéssel, mint amennyit az utolsó napszámos keres, aki elé azonban a társadalmi szokások semminemű igénnyel nem lépnek?!"

Fontosnak tartja a büntetett személyek előéletre vonatkozó adatokat, mivel ezekből lehet megítélni a büntetőítéletek hatékonyságát. A 18% körüli, csökkenő tendenciájú arányt kedvezőnek értékeli. Az elítéltek nem, kor és vallási adatainak nem tulajdonított jelentőséget tanulmányában. Befejezésként kifejezi azon óhaját,

„vajha az elmondottak felköltenék jogászköreink figyelmét is, hogy ha ezek belátva a bűnügyi statisztika szükségét, annak pontosabb felvételét és gondos feldolgozását ajánlanák: bíróságaink, különösen járásbíróságaink is több kedvvel és buzgalommal állítanák össze a kívánt kimutatásokat, és nem hallanánk többé annyi panaszt a rőfszámra terjedő statisztikai tabellák ellen. Pedig hát megbízható statisztika nélkül egészséges igazságügyi politika nem képzelhető".

Jekelfalussy fogházstatisztikája

Az Athenaeum Kiadó 1887-ben hiánypótló kiadvány jelentetett meg a *Hivatalos Statisztikai Közlemények* sorozatában, *Fogházaink állapota 1872-1886* címmel, Jekelfalussy József szerkesztésében.

Bár a kötet csak tizenöt év adatait tartalmazza, és nem terjed ki a börtönök és fegyházak állapotára, mégis megállapítható, hogy hasonló statisztikai kiadvány mindmáig nem jelent meg. A több mint 120 oldalas táblaanyagnak igen gazdag elemzését tartalmazza a kiadvány. A szerző bevezetőként történelmi áttekintést nyújt a szabadságvesztés büntetés alakulásáról, és bemutatja a vizsgálathoz használt kérdőívet. Elemzi a vizsgálati foglyok és a jogérvényes ítélettel letartóztatottak létszámát, összehasonlítva azt a felügyelő- és őrszemélyzet létszámával. Bemutatja a kir. ügyészségeknél és a kir. járásbíróságoknál fogvatartottak számát, ezen belül a vizsgálati foglyok és a jogérvényesen elítéltek számát. Az egyes évek adatait áttekintve eredményként állapítja meg, hogy a vizsgálati fogságban letartóztatottak száma mindkét intézmény-típusnál csökkent.

A tizenöt év (1872–1886) átlaglétszáma

Megnevezés	Vizsgálati fogoly	Jogérvényesen elítélt	Összesen
Kir. ügyészségeknél	21 091	32 537	53 628
Kir. járásbíróságoknál	19 844	34 165	54 009
Összesen	40 935	66 702	107 637

A fogházak számát és elhelyezését, a fogházhelyiségek és azok berendezését vizsgálva kitér az egy fogolyra jutó légköbméter számra, a szellőzés, a megvilágítás és a fűtés vizsgálatára, az ivóvíz minőségre, kifejtve ezen tényezőknek a foglyok egészségére gyakorolt hatását. Az áttekintett tizenöt év alatt jelentős beruházások történtek, de mivel a foglyok száma is emelkedett, lényegi javulás nem volt megállapítható.

Jekelfalussy a fogházügy legfontosabb kérdéseinek egyikének tartja a helyiségek milyenségét építészetileg és berendezését tekintve is, mivel a törvényhozás szakított azzal a középkori felfogással, amely a fogházakat „a borzalom helyeinek, az elevenek sírjának tekintette". A szabadságvesztés büntetés a törvény értelmében ne legyen káros a testi és lelki egészségre. Ezen elvek megvalósítása azonban sok pénzt igényel. Adatokat közöl a világos és sötét, száraz és a nedves, továbbá a jól és az egyáltalán nem szellőztethető fogházi helyiségekről is.

Részletesen ismerteti a letartóztatottak élelmezési adatait, a betegek étrendjét, mindegyiknek a költségeit is számolva. Az egészségügyi viszonyok elemzésekor a betegségek okait különösen a zsúfolt elhelyezésben, a nem megfelelő szellőztetési lehetőségben és a nem kielégítő táplálkozásban látja.

Ebben a kiadványban Jekelfalussy nagy figyelmet fordít a letartóztatottak munkaviszonyaira is. Nézete szerint a fogházi munka közgazdasági és erkölcsjavító szempontból is fontos, egyrészt,

hogy a letartóztatottak ne legyenek henye fogyasztói a társadalomnak, hanem legalább élelmezésük és egyéb szükségleteiknek egy részét munkájukkal fedezzék. Másrészt a munka javítólag, nemesítőleg hat, és aki valamilyen iparágban jártasságot szerzett, szabadulása után könnyebben tud munkát találni. A kötet táblázatai felsorolják azokat iparágakat, amelyekben rabmunkáltatás folyik, ezen felül a munkanapok számáról és a keresmény összegéről is tájékoztatást adnak

A szerző az erkölcsnevelés fontos eszközének tekinti az oktatást és a fogházi könyvtárakat is. A hitoktatást kielégítőnek tartja, de az elemi oktatást nem. A 19. század nyolcvanas éveinek magyarországi börtöneiben a hitoktatást 176 lelkész végezte, míg az elemi oktatásra mindössze 21 tanítót alkalmaztak – 67 fogházban. A fogházi könyvtárakat jól ellátottnak tartja, a művek száma megközelíti a rabok számát, a példányok száma pedig többszörösen meghaladja azt.

A továbbiakban foglalkozik még a rabok tartási költségeivel, a letartóztatottak segélyezésével, a rabsegélyző egyletek működésével és a fogházak fegyelmének kérdéskörével. Ez utóbbi kérdéskör tárgyalásának érdekessége, hogy nemcsak a letartóztatottak, hanem a felügyelő- és őrszemélyzet fegyelmi kérdéseit is vizsgálja.

Az igazságügyi-statisztikai adatgyűjtés reformja

Jekelfalussy igazságügyi-statisztikai munkásságának tetopontját az 1900. évi igazságügyi-statisztikai reform jelentette. Ezt az évet mérföldkőnek szoktuk nevezni az igazságügyi-statisztika történetében, ugyanis ekkor került bevezetésre az egyéni lapok rendszere, a korábbi lajstromos adatgyűjtési rendszer helyett, és ugyanekkor lett a megfigyelés egysége a jogerősen elítélt, a korábbi elsőfokon elítélt helyett. Mindkét módosítás mindmáig fennmaradt a bírósági statisztikában, és vitathatatlanul Jekelfalussy elmélyült igazságügyi-statisztikai szemléletének az eredménye.

Jekelfalussy nézetei a jogászképzésről

Jekelfalussy József bűnügyi-statisztikai eredményeinek és elképzeléseinek szerves részét képezik a jogászképzésről alkotott nézetei. Ezek áttekintésében szükségesnek tartom, hogy idézzek a magyar állam jövőjét felvázoló, egyes megállapításait tekintve a mai államvezetésnek is szóló tanulmányából. *Az államtudomány oktatása és állami életünk igényei* című tanulmányában a következőket írja:

„...a modern magyar államunk fiatal vállára nemcsak a nyugat nagy társadalmi problémái fognak a közeljövőben reánehezedni. Nekünk vannak külön feladataink is, vagy helyesebben szólva, nekünk tulajdonképp hasonlíthatatlanul több dolgunk van, mint a külföldnek."

A tanulmányban hivatkozik a gazdasági és a kulturális életben jelentkező, illetve a széthúzó nemzetiségekkel kapcsolatos problémákra, majd így folytatja:

„az állam csak abstractio; csontot és vért a polgárok, agyat a politikai élet szövivői kölcsönöznek neki. Az állam tehát annyit ér és annyit tud, a mennyit a vezetői. S mert e vezetők – a legmagasabb foktól le az önkormányzati körökig – a dolog rendje szerint, főiskoláink ifjúságából kerülnek ki: mi sem logikusabb, mint az a következtetés, hogy államunknak legmagasabb érdeke követeli, hogy ez ifjúság kiképzése az ún. államtudományokban a lehető legteljesebb legyen."

Jekelfalussy e tanulmányban kifejti, hogy az egységes jogászképzés helyett a közigazgatási és politikai pályára készülő jogászok államtudományi képzését is meg kellene szervezni. Mint írja, a

budapesti Jogi Kar 20 tanszéke közül mindössze 3 és 1/2 szolgálja az államtudományokat, korábban a Jogi Karon két Statisztikai Tanszék volt, de a tanulmány írásának időpontjában már csak egy.

Jekelfalussy hivatalszervező tevékenysége

Jekelfalussy József tudományos eredményei mellett említést kell tenni hivatalszervezői munkásságának három igen jelentős eredményéről is, ami csak közvetve kapcsolódik bűnügyi-statisztikai munkásságához.

Az egyik a statisztikáról szóló 1897. évi 35. törvény, amely napjainkig érvényes rendelkezéseket tartalmaz. A törvényt a magyar statisztikai szolgálat valóságos magna chartájának nevezték, melyet külföldön is a statisztika egyik legkorszerűbb törvényeként ismertek el. Ez a törvény vezette be a statisztikai szakvizsga rendszert. A személyes adatokkal való visszaélést szigorú büntetéssel sújtotta. A hamis adatbevallást és az adatok szolgáltatásának megtagadását kihágásnak minősítette. A másik a Kormányjelentés intézményének a bevezetése, és a helynévrendezés ügyének megszervezése, egyben a közigazgatási statisztika alapjainak a megalkotása. Végül: új, korszerű épületet építtetett – a máig is a statisztikai hivatalt szimbolizáló Keleti Károly utcai főépületet – az akkor már negyedszázada működő Országos Statisztikai Hivatal számára.

Következtetések

Végső következésként megállapítható, hogy Keleti Károly jól választotta meg Jekelfalussy személyében közvetlen munkatársát, a Hivatal pedig Keleti után méltó utódot talált.

Szinte nincs a társadalmi és a gazdasági életnek olyan ága, amelynek a statisztikai megfigyelését és elemzését nem tűzte napirendre Jekelfalussy. A népszámlálások szervezése, a helységnévtárak szerkesztése, a pénzügyi statisztika megszervezése mellett érdeklődése kiterjedt a mezőgazdasági statisztika, az iparstatisztika, a malomipari statisztika, az áruforgalmi statisztika megteremtésére és a fentiekben részletesen bemutatott bűnügyi statisztika vizsgálatára is – valamennyi felsorolt területen hosszú évtizedekre meghatározva a hivatal tevékenységét.

Felhasznált irodalom

Az ezredéves magyar állam és népe (Szerk.: *Jekelfalussy József)*, Bp. 1896. Kozmos.

Jekelfalussy József: *Hazánk bűnügyi statisztikája,* 1873-1880. Bp. 1883. MTA.

Jekelfalussy József: *Fogházaink állapota,* Bp. 1887. Athenaeum, Hiv. Stat. Közl. Sorozat.

Jekelfalussy József: *Az államtudományok oktatása és állami életünk igényei,* Közgazdasági és Közigazgatási Szemle, 1894. 1. füz. 3-12 old.

Kovacsics József: *A statisztika szerepe a rendszerváltás után az államigazgatásban és az igazságszolgáltatásban,* Magyar Közigazgatás, 1993. 5. 74-80. old.

Kovacsicsné Nagy Katalin: *A millennium statisztikusa: Jekelfalussy József,* Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, Tom. XLI (ann. 2004) 233-246 pp.

Körmendi Gábor – Papi Bea: *Jekelfalussy József (1849–1901) műveinek válogatott bibliográfiája,* Bp.1989. KSH Könyvtár.